

Dzieci uczestniczą!

Eksploracyjne badanie
uczestnictwa dzieci
z doświadczeniem
migracji w kulturze
w Warszawie

PODSUMOWANIE
czerwiec – grudzień 2025

WOK Warszawskie
Obserwatorium
Kultury

Malgorzata Bakalarz-Duverger
Łucja Krzyżanowska
Sara Majcher-Wojciechowska
Anzhela Popyk

wok.art.pl

Spis treści

Wprowadzenie → 3

Rodzice → 9

Dzieci → 16

Podmioty kultury → 23

Środowiska edukacji i kultury → 34

Okrągły stół → 41

Wnioski → 43

Kontekst

Rok szkolny 2024/2025¹

237 tysięcy

dzieci cudzoziemskich
uczyło się w polskich
szkołach podstawowych
i ponadpodstawowych

4,8%

uczennic i uczniów
w polskich szkołach
podstawowych
i ponadpodstawowych
stanowiły dzieci
cudzoziemskie

10%

uczennic i uczniów wszystkich
warszawskich placówek
edukacyjnych (w tym też
przedszkoli i szkół dla
dorosłych) stanowiły
cudzoziemki i cudzoziemcy

85%

uczennic i uczniów
cudzoziemskich w polskich
szkołach podstawowych
i ponadpodstawowych
stanowiły osoby z Ukrainy

13%

uczennic i uczniów
cudzoziemskich w polskich
szkołach podstawowych
i ponadpodstawowych
stanowiły osoby z Białorusi

Cele badania

- ➔ **Identyfikacja** stylów uczestnictwa, potrzeb oraz barier w dostępie do kultury dzieci (7–15 lat) z doświadczeniem uchodźstwa i migracji z Białorusi i Ukrainy
- ➔ **Zmapowanie** oferty kulturalnej dla tej grupy wiekowej, oferowanej przez polskie oraz diasporalne podmioty kultury w Warszawie
- ➔ Lepsze **zrozumienie** białoruskiego i ukraińskiego obiegu kultury w Warszawie
- ➔ **Zwrócenie uwagi** na rolę kultury w przeciwdziałaniu radykalizacji drugiego pokolenia migrantów

Założenia, metody, perspektywy badania

- **Badanie eksploracyjne realizowałyśmy od maja do grudnia 2025 roku.**
- Badałyśmy uczestnictwo w kulturze **dzieci w wieku 7–15 lat**, zakładając, że dla tej grupy zarówno rodzice, jak i rzeczywistość szkolna będą znaczącymi punktami odniesienia. Wybrałyśmy grupy białoruską i ukraińską ze względu na ich skalę migracji do Polski w ostatnich latach.
- Podjęłyśmy się eksploracji tego obszaru **poprzez perspektywy wielu aktorów:** samych dzieci i ich rodziny, polskich i diasporalnych podmiotów tworzących ofertę dostępną dla niepolskiej młodzieży, nauczycielki i nauczycieli szkolnych.
- **Uczestnictwo w kulturze** rozumiemy szeroko: zarówno jako doświadczanie różnorodnych produkcji artystycznych i kulturalnych, jak korzystanie z edukacji kulturalnej². W badaniu etnograficznym wśród dzieci używałyśmy pojęcia „czasu wolnego”, które następnie doprecyzowałyśmy w kontekście uczestnictwa w kulturze.
- **Doświadczenie migracji:** w badaniu mówimy o doświadczeniu migracji, choć włączamy w to także doświadczenie uchodźstwa.
- Po pierwszej rundzie wywiadów uznałyśmy, że badanie wymaga od prowadzących **nie tylko umiejętności językowych, ale też zrozumienia kulturowego i pozycjonalnego.** Dlatego badanie w większości zostało realizowane przez osoby z doświadczeniem migracji.

Jak zakodowane są cytaty z materiału badawczego?

Cytaty są opisane za pomocą trzyczłonowych oznaczeń, w których pierwszy człon odnosi się do typu rozmówcy lub rozmówców (np. **RO** – rodzic), drugi do kraju pochodzenia rozmówcy lub w przypadku wywiadów z reprezentantami podmiotów kultury do społeczności narodowej, dla której tworzona jest główna część oferty (np. **BY** – Białoruś), trzeci odnosi się do metody zbierania materiału (np. **IDI** – wywiad indywidualny).

Skróty, pojawiające się w oznaczeniach:
w pierwszym członie: **RO** – rodzic,
DZ – dzieci lub dziecko, **PK** – podmiot kultury, **NA** – nauczycielka, nauczyciel lub nauczycielki, nauczyciele

w drugim: **BY** – Białoruś, **UA** – Ukraina,
PL – Polska

w trzecim: **IDI** – wywiad indywidualny,
F – wywiad grupowy

Przykład:

DZ/BY/F – wypowiedź dziecka z Białorusi pochodząca z wywiadu grupowego

Materiał badawczy

1

Inwentaryzacja oferty kulturalnej (PL, BY, UA) dostępnej dla białoruskich i ukraińskich dzieci w Warszawie, zarchiwizowanej online

13

wywiadów indywidualnych z przedstawicielkami i przedstawicielami podmiotów kultury (PL, BY, UA)

1

wywiad grupowy z instruktorkami i instruktorami z domów kultury i młodzieżowych domów kultury

Badanie etnograficzne wśród 8 dzieci z Białorusi i Ukrainy oraz

8

wywiadów indywidualnych z dziećmi, które wzięły udział w projekcie

10

wywiadów indywidualnych z rodzicami

2

wywiady grupowe z nauczycielkami i nauczycielami

10

ekspertek i ekspertów spotkało się przy **Okrągłym Stole** w WOK Labie, 5 grudnia 2025

2

wywiady indywidualne z nauczycielkami i nauczycielami polskich szkół podstawowych

2

wywiady grupowe z dziećmi (BY, UA)

Materiał badawczy

Na kolejnych stronach prezentujemy wnioski płynące z analizy zgromadzonego w badaniu eksploracyjnym materiału.

Materiał jest uporządkowany na podstawie perspektyw różnych typów badanych aktorów społecznych: **rodziców, dzieci, podmiotów kultury oraz środowiska szkolnego** – oczywiście ze świadomością, że wiele poruszanych wątków przenika się pomiędzy doświadczeniami tych grup i trudno jednoznacznie im je przypisać.

Rodzice

W badaniu zarysowały się dwa wektory uwarunkowań, które mają wpływ na decyzje rodziców wokół uczestnictwa ich dzieci w kulturze.

Pierwszy z nich dotyczy szeroko rozumianej i przekształcającej się sytuacji bytowej rodzin, na którą oddziałuje szereg czynników, w tym z doświadczanie migracji.

Drugi wiąże się z osobistymi preferencjami i aspiracjami rodziców i rodzin.

Sytuacja bytowa rodzin może łączyć się z charakterystycznymi dla doświadczenia migracji, wskazywanymi przez badanych, elementami. To m.in. możliwości materialne w nowym miejscu zamieszkania, nadmiar lub brak czasu wolnego związany z pracą lub jej poszukiwaniem, poczucie tymczasowości i zawieszenia, jakość kontaktów z Polakami, podejście do spraw tożsamościowych, liczba dzieci oraz ich wiek – istotne jest to, na jakim etapie dzieciństwa doświadczyły migracji – czy są pokoleniem 1,5 czy drugim pokoleniem³.

W drugiej kolejności o stylach uczestnictwa w kulturze decydują **osobiste preferencje rodziców**, ich oczekiwania, aspiracje wobec dzieci i życia rodzinnego w ogóle, podążanie za potrzebami i zainteresowaniami dzieci (nowymi i sprzed emigracji).

Uczestnictwo w kulturze dzieci ma potencjał do integrowania również rodziców. Choć jest to duże wyzwanie zarówno dla polskich, jak i diasporalnych podmiotów kultury.

Badani podkreślają, że ich potrzeby z czasem ulegają transformacji. Podnoszą swoje kompetencje językowe i kulturowe. Nie chcą być stygmatyzowani podkreślaniami statusu migranta – dlatego czasami celowo nie wybierają oferty kierowanej do ich społeczności. Chcą uczestniczyć zarówno w ofercie polskich, jak i diasporalnych podmiotów kulturotwórczych.

Rodzice. Dostęp do oferty kulturalnej

Czynniki, które wpływają na dostępność oferty kulturalnej

- ➔ **Dostępność finansowa** – istotna szczególnie dla osób, które mieszkają w Polsce od niedawna. Choć trzeba pamiętać o tym, że sytuacja na rynku pracy jest generalnie dla niepolskich pracowników trudniejsza.
- ➔ **Możliwość dopasowania zajęć dodatkowych czy wyjść rodzinnych do rytmu dnia** – pracy i codziennych obowiązków. Dlatego niektórzy pomimo chęci rzadziej korzystają z oferty diasporalnych podmiotów kultury.
- ➔ **Infantylicyzacja oferty dla dzieci z doświadczeniem migracji** – niektórzy rodzice dostrzegają, że polskie działania skierowane do ich dzieci traktują je mniej poważnie.
- ➔ **Poczucie zaproszenia do miejsca kultury** – otwarcie na poziomie procedur, języka czy kulturowych ram odniesień.
- ➔ **Informacje o ofercie kulturalnej Warszawy** są dostępne przede wszystkim **w języku polskim** – utrudnione jest odnajdywanie zajęć i wydarzeń w bardziej lokalnych miejscach kultury.
- ➔ **Wysokość progu wejścia** – wydarzenia w przestrzeni publicznej są bardzo dostępne, Dom Kultury z polskojęzyczną ofertą znacznie mniej.

Rodzice

„

Migranci mają jeszcze trudniej, bo rodzice dzieci ukraińskich, żeby w ogóle te dzieci nakarmić, zapłacić za mieszkanie, muszą bardzo dużo pracować. Widzę, jak te matki pracują w dwóch, trzech pracach, a dziecko jest pod opieką sąsiadów z sąsiedniego pokoju, bo na przykład wynajmują na spółę mieszkanie. Mam chłopca, który szlaja ze starszymi po parku do nocy, bo nikt go nie pilnuje, jest sam sobie. To jest trudne. Rozumiem matkę, bo ona musi zarobić pieniądze, żeby dać mu, ale on nie ma matki w tym momencie. Nie ma rodzica. Jest sam.

NA/PL/IDI1

Rodzice. Wybieranie z oferty kulturalnej

Czynniki, które wpływają na decyzje rodziców przy wyborze oferty kulturalnej

- ➔ **Podejście do kwestii związanych z tożsamością** oraz przynależnością kulturową – potrzeba podtrzymywania lub budowania wśród dzieci relacji z kulturą kraju pochodzenia.
- ➔ **Możliwość łatwego wejścia i wyjścia** z aktywności kulturalnej – sprawdzenia czy to coś dla nich. Dlatego popularne zdają się być wydarzenia w przestrzeni publicznej.
- ➔ **Potrzeba wychodzenia z roli migrantki lub migranta** oraz osadzenia się w relacjach lokalnych.
- ➔ W edukacji kulturalnej u niektórych pojawia się **preferencja nastawienia na rezultaty** – występy, podniesienie umiejętności, bardziej niż na proces i płynące z niego korzyści.
- ➔ **Oferta darmowa odbierana ambiwalentnie**. Z jednej strony daje możliwość zebrania nowych doświadczeń, z czego wiele osób korzysta. Z drugiej na poziomie aspiracji jest przez niektóre osoby odrzucana – to, co darmowe może okazać się niższej jakości.

Rodzice

„

Nie uważam, aby wydarzenia przeznaczone wyłącznie dla Ukraińców były dobrym podejściem. Nie chcę mówić o getcie, ale przychodzi mi do głowy takie porównanie. To wspaniałe, że [ukraińskie podmioty kultury] zachowują więź z kulturą ukraińską dla Ukraińców. Jednak byłoby dobrze, gdyby Polacy mieli nieco więcej możliwości poznania kultury ukraińskiej.

RO/UA/IDI5

Rodzice

„

Na początku, kiedy przyjechaliśmy, spędzaliśmy dużo czasu z dzieckiem. Odwiedzaliśmy wiele muzeów, wszelkie wydarzenia kulturalne, które odbywały się tutaj, w Warszawie. Miałam więcej wolnego czasu i zasadniczo śledziłam wydarzenia, staraliśmy się chodzić na wszystko, co tylko było możliwe. Bardzo nam się to podobało, ponieważ pozwalało nam trochę oderwać się od sytuacji i zaaklimatyzować się tutaj.

RO/UA/IDI4

Rodzice

„

Moja córka zbiera przypadki, kiedy ktoś mówi do niej „wow”: „Wow, dzieci w Ukrainie grają na flecie? Wow, dzieci w Ukrainie mówią po angielsku? Wow, w Ukrainie są szkoły muzyczne? Wow!”. Ma już całą kolekcję takich perełek. Po prostu uwielbia je powtarzać, delektować się nimi...

RO/UA/IDI5

Dzieci

Uczestnictwo w kulturze odbywa się w cieniu doświadczenia migracji oraz generacyjnych wyzwań: cyfrowego świata, kryzysu zdrowia psychicznego, zmęczenia. Współistnienie tych czynników sprawia, że trudno jednoznacznie interpretować ich dystynktywność.

Dzieci doświadczają **samotności oraz izolacji** w rodzinach, grupach rówieśniczych oraz **tęsknoty** za pozostawionym środowiskiem i ulubionymi aktywnościami. Uczestnictwo w kulturze jest często sposobem na przełamanie tych emocji.

Szukają **akceptacji i bezpiecznych relacji**: wszelkie formy uczestnictwa w kulturze z przyjaciółmi są najbardziej preferowane. Kultura jest przestrzenią ulgi i wytchnienia od internalizowanej dyskryminacji w innych kontekstach.

Dużą rolę w socjalizacji i uczestnictwie w kulturze odgrywa **świat cyfrowy**: często z konieczności, a nie z wyboru.

Przeładowany program szkolny oraz trudności codzienności wywołują **zmęczenie**, które uniemożliwia uczestnictwo w kulturze.

Dzieci mierzą się z rolą przewodników dorosłych i/lub młodszego rodzeństwa. Ich dzieciństwo podlega **kontestacji**, czyli sytuacji, w której dziecko staje się przedmiotem sporów między różnymi aktorami (rodziną, państwem, społeczeństwem większościowym). Poza wolą dziecka ścierają się różne wizje tego, kim jest, jakie prawa mu przysługują i jaka powinna być jego przyszłość⁴. Uczestnictwo w kulturze może być przestrzenią do budowania sprawczości młodych osób.

Dzieci. Cechy uczestnictwa w kulturze

Kontekst migracyjny

Wpływ doświadczenia migracji na kontakt z kulturą.

- wpływ psychologiczny doświadczenia migracji lub uchodźstwa
- tęsknota
- Potrzeba wychodzenia z roli migrantki lub migranta

Regulacja emocji i organizacja czasu

Kultura pełni rolę narzędzia radzenia sobie z nudą, napięciem, samotnością i potrzebą bodźców.

- kontakt z kulturą jako sposób na nudę i „efektywne” spędzanie czasu
- kontakt z kulturą jako aktywność towarzysząca (tło do codzienności)
- potrzeba bycia „zabawianym”, mniejszy wysiłek w zapewnianiu sobie bodźców emocjonalnych
- izolacja, samotność

Relacyjny wymiar kultury

Kultura działa jako „infrastruktura relacji”: pretekst do spotkania, wspólne praktyki, zwiększenie aktywności, gdy pojawia się element społeczny.

- przyjemny czas spędzony z rodzicami lub kolegami/koleżankami
- uczestnictwo w kulturze jako czynniki wzmacniający i budujący relacje rówieśnicze
- wizyta gości (członków rodziny/znajomych) wzmacnia aktywność w kulturze

Przestrzeń uczestnictwa: offline i online

- Uciekanie w świat wirtualny
- Lekki dostęp do kultury (i w bardziej atrakcyjnej formie) w Internecie
- Kultura wiąże się przede wszystkim z czasem spędzonym poza domem

Dzieci. Bariery i wspomagacze uczestnictwa w kulturze

Ograniczenia czasu i obciążenia codzienności

Bariery wynikające z rytmu dnia i przeciążenia obowiązkami, które redukują zasoby czasowe i energię na uczestnictwo w kulturze.

- Intensywny czas szkolny > (brak) wolnego czasu
- Narzucanie uczestnictwa – dla dzieci ważna jest możliwość samodzielnego wyboru aktywności i stopnia zaangażowania

Dostęp i warunki uczestnictwa

Bariery związane z tym, czy uczestnictwo jest realnie możliwe organizacyjnie, finansowo i „użytkowo” (łatwe do podjęcia, elastyczne, dostępne).

- (Nie)dostępność cenowa
- (Brak) sztywnych zasad uczestnictwa

Relacje i wsparcie społeczne

Bariery i ułatwienia zależne od tego, czy dziecko ma z kim uczestniczyć oraz czy dorośli i rówieśnicy realnie wspierają wejście w aktywności kulturalne.

- Figura osoby dorosłej (rodzic, nauczyciel, trener)
- Możliwość spędzania czasu z członkami rodziny
- Możliwość uczestnictwa z kolegami/koleżankami

Znajomość kontekstu i zasad

- Różnice i preferencje kulturowe;
- Poznawanie nowych zasad uczestnictwa w życiu społecznym i kulturowym

Aktywność w świecie wirtualnym i cyfrowym

- Podtrzymywanie i budowanie relacji społecznych w świecie wirtualnym

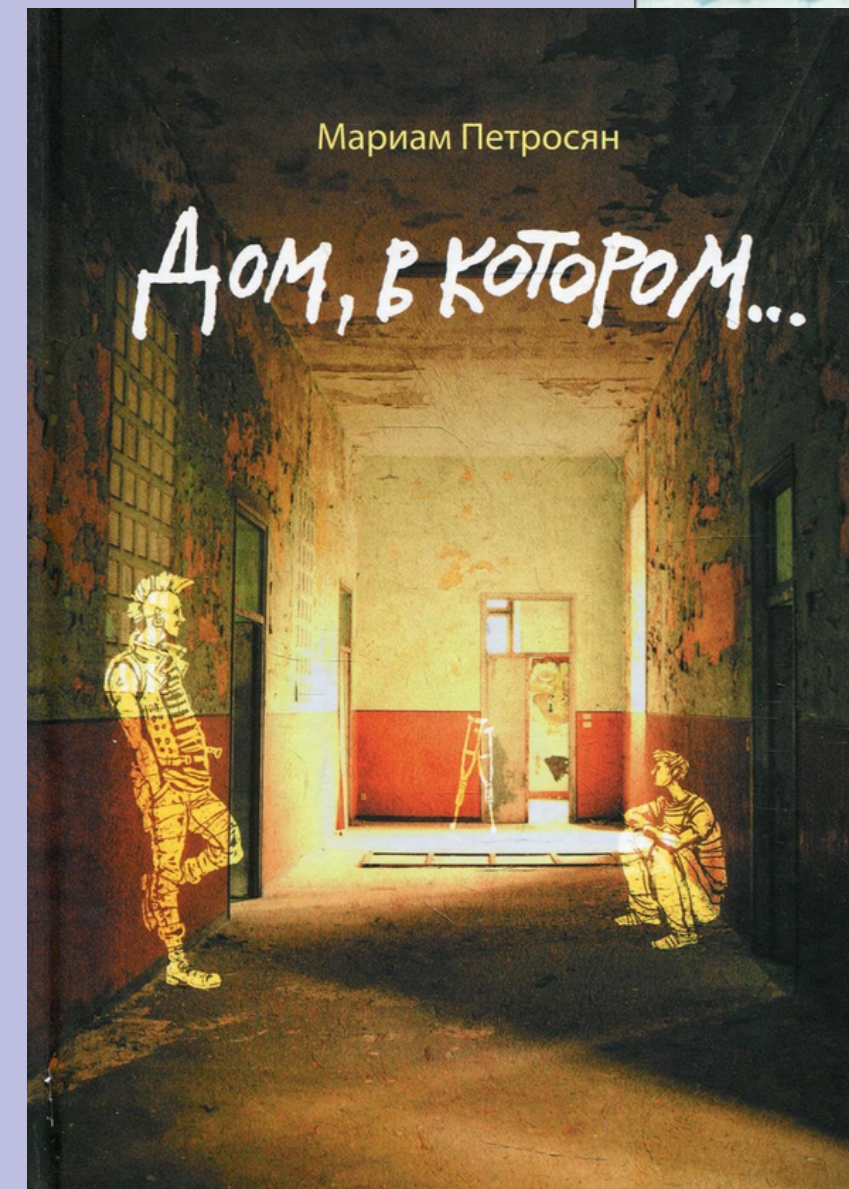
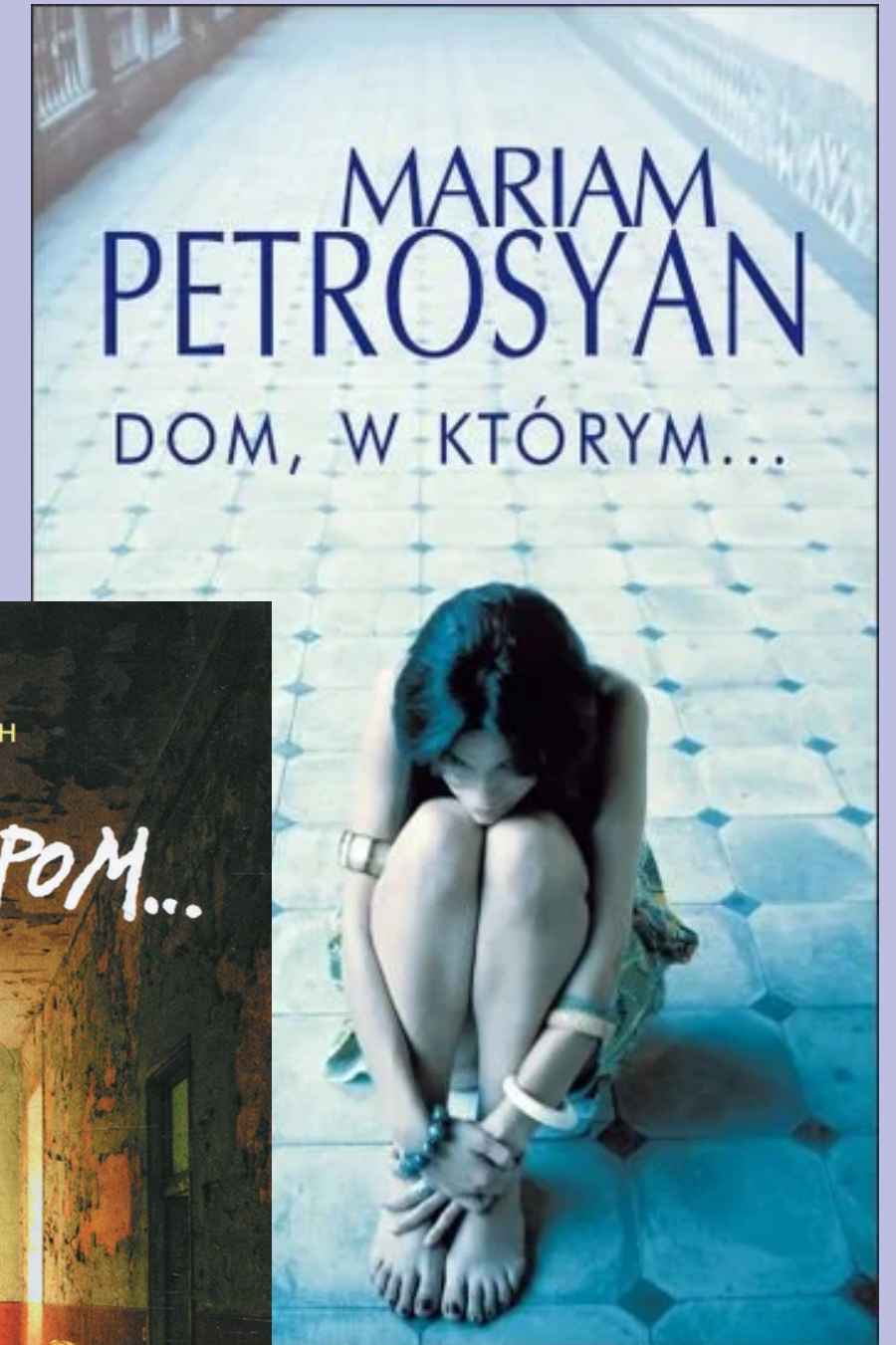
Dzieci

Spółeczność wokół książki „Dom, w którym...”

Spółeczności, które tworzą się wokół książki „Dom, w którym...”, mają charakter analogowo-cyfrowy: młode osoby, które znają książkę, spotykają się online oraz offline, żeby o niej rozmawiać – a przy okazji robić razem różne rzeczy.

Językiem rozmów jest rosyjski; uczestniczka badania wskazywała, że jej grupa jest wielonarodowa (członkinie i członkowie z Polski, Białorusi, Kazachstanu, Ukrainy).

Wspólnota czytelnicza wokół książki „Dom, w którym...” może być przykładem przenikania się preferencji pokoleniowych i subkulturowych oraz tych, specyficznie wynikających z doświadczenia migracji.

Dzieci

„

Zdecydowałyśmy [z koleżanką], żeby to nie było po prostu lato, żeby nie minęło na marne. Dlatego postanowiłyśmy po prostu codziennie wychodzić na spacer, gdzieś chodzić, bo ciągle jeżdżenie do centrum handlowego czy do parku już się przejechało, a na terapię też chodzimy na co dzień. Zdecydowałyśmy, że będziemy chodzić do muzeów wtedy, kiedy jest za darmo. Codziennie jest jakieś takie muzeum, tylko nie każdego dnia, są darmowe dni, na przykład, w czwartek w tym muzeum jest bezpłatnie, w piątek w tamtym i tak dalej.

DZ/UA/ID11

Dzieci

„

Chciałbym, żeby byli jeszcze jacyś ukraińscy znajomi. No po prostu Ukraińcy, którzy mieszkali tam u mnie [w Ukrainie], żeby można było się przyjaźnić. A jeśli chodzi o takie miejsca, gdzie można pójść, to w Warszawie wszystko jest.

DZ/UA/IDI2

„

Lubię spędzać czas z rodzicami, szczególnie jeśli nie jesteśmy w domu. W domu jakoś nie udaje się spędzać z nimi czasu, bo jak wszyscy są w domu, to ktoś siedzi w telefonie, ktoś ogląda film, i wtedy nie wychodzi, żeby pobyć razem. Żebyśmy tak razem usiedli. W domu nie ma co robić. A jeśli gdzieś wyjeżdżamy albo jedziemy do aquaparku, to wtedy spędzanie czasu z rodzicami jest ciekawe.

DZ/UA/IDI1

Dzieci

„

Nie wiem. Chyba kot pomaga mi trochę odpocząć. Telefon też, ale on trochę obciąża. Ale w zasadzie można to mniej więcej nazwać odpoczynkiem, kiedy jestem naprawdę rozluźniona, coś oglądam na YouTube i nic mnie nie niepokoi.

DZ/UA/IDI4

„

W naszej grupie [tanecznej] są tylko Ukraińcy i Białorusini, i prawie wszyscy to Ukraińcy. Widziałam też grupy, w których byli tylko Polacy, i Ukraińcy nie chcieli tam chodzić. Ja chciałam do ukraińskiej grupy, bo jest mi łatwiej po ukraińsku, kiedy tłumaczą, jaki ruch trzeba zrobić.

DZ/UA/IDI4

Podmioty kultury

W reakcji na migracje osób z Białorusi od 2020 i osób z Ukrainy od 2022 roku krajobraz oferty kulturalnej zmienił się nieodwracalnie.

Coraz prężniej zaczęły działać diasporalne podmioty kultury. Obiegi kultury białoruskiej i ukraińskiej stały nieodzowną częścią polskich miast.

Polskie podmioty również rozszerzyły swoje oferty na nowe grupy odbiorczyń i odbiorców.

W przypadku polskich miejsc wiele działań dla białoruskich czy ukraińskich dzieci z biegiem czasu zostało wyciszonych – ze względu na zmniejszenie zainteresowania, zakończenie finansowania, brak pomysłu na adaptację oferty wraz ze zmieniającymi się potrzebami społeczności mniejszościowych.

Są jednak podmioty, które na stałe wprowadziły do swojego obszaru działań wielokulturowość, a obecność Białorusinów czy Ukraińców pomogła im wypracować działające i reaktywne strategie programowe.

Za działaniami podmiotów kultury skierowanymi do dzieci z doświadczeniem migracji stoją różne motywacje, które realizowane są poprzez różne podejścia. Nie są to formy wykluczające się, a raczej takie, które w idealnym modelu mogłyby działać w synergii, odpowiadając na szereg potrzeb i aspiracji nowych młodych mieszkanek i mieszkańców Warszawy.

W badaniu wyróżniłyśmy cztery takie podejścia: **miejsca kultury jako kontrprzestrzenie, lokalność, integrację przez kulturę, rodzinę na pierwszym planie**. Omawiamy je na kolejnych stronach.

Podmioty kultury

**Podczas przeglądu
zarchiwizowanej online
(z okresu styczeń 2024
– maj 2025) warszawskiej
oferty kulturalnej
skierowanej do dzieci
z Białorusi i Ukrainy
w wieku szkolnym
trafiłyśmy na:**

49

działań oferowanych przez
polskie podmioty

23

działania oferowane przez
białoruskie podmioty

20

działań oferowanych przez
ukraińskie podmioty

W pogłębionych wywiadach indywidualnych
wzięły udział reprezentantki i reprezentanci
11 podmiotów współtworzących
wielokulturową ofertę Warszawy.
Były wśród nich **teatry, domy kultury,
fundacje i muzea.**

Podmioty kultury. Rozpoznawalność

Wstępne wnioski o rozpoznawalności różnego typu podmiotów kultury przez dzieci i rodziców

- ➔ Warszawskie domy kultury były słabo rozpoznane. Bariery mogą być **polsko-centriczność tych podmiotów** – komunikacja i system zapisów w języku polskim, brak osób z Białorusi lub Ukrainy wśród instruktorów, (po 2023 roku) niewiele działań skierowanych do niepolskich dzieci.
- ➔ Częściej w narracjach pojawiały się **biblioteki**, również jako miejsca spędzania czasu.
- ➔ Rodzice szukają dla swoich dzieci **prywatnych instruktorów**. Na ten wybór wpływa z jednej strony możliwość rozwoju zainteresowań w rodzimym języku, z drugiej utrudnione wyszukiwanie oferty w języku polskim (choć bardziej dostępnej finansowo).
- ➔ Przy zwiedzaniu miasta czy muzeów niektórzy chętnie wybierają przewodników płynnie poruszających się w języku i **kulturowych ramach odniesień** badanych grup.

Podmioty kultury. Wyróżniające się podejścia

1.

Miejsca kultury jako kontrprzestrzenie

Podmioty diasporalne często pełnią dla swoich społeczności rolę kontrprzestrzeni – czyli miejsc, w których m.in. dzieci mogą w bezpiecznych warunkach mogą rozwijać swoją tożsamość, nawiązywać przyjaźnie, budować pewność siebie i kompetencje radzenia sobie w nie zawsze przychylnym społeczeństwie kraju przyjmującego⁵.

Po 2020 i 2022 roku zakres i skalę swoich działań w Warszawie znacząco zwiększyły kulturotwórcze podmioty białoruskie i ukraińskie, których działania skierowane są głównie do społeczności mniejszościowych.

Bądźmy szczerzy, bardzo często jedynym i najważniejszym problemem tych dzieci jest to, że nie mają tej przestrzeni, gdzie mogą się pointegrować i pobawić razem, w ukraińskim towarzystwie. To jest pierwsza, najgłówniejsza potrzeba, jaką mają: móc w swoim języku spędzić czas z innymi dziećmi.

PK/UA/IDI1

Podmioty kultury. Wyróżniające się podejścia

2.

Lokalność

Działania niektórych lokalnych podmiotów kultury, takich jak Domy Kultury czy Miejsca Aktywności Lokalnej pokazują, jak ważną rolę mogą one pełnić w codziennej integracji. Opartej na wspólnym sąsiedztwie, niewielkich gestach uprzejmości, przy okazji osvajania miejsca kultury blisko domu. Dzieci mają okazję do nawiązywania znajomości, które mają szansę rozwijać się dalej poza miejscem kultury – na podwórkach, w domach sąsiadek i sąsiadów. Dzieci budują także ważną dla ich codzienności i przyszłości pozytywną relację z okolicą, dzielnicą, miastem.

Obok nas jest skwerek, placyk i okna mieszkańców. Nasze dzieciaki jak chcą grać w piłkę lub skakać na skakance, to wychodzą na ten skwer. Ta przestrzeń ożywa. Czasami ktoś idzie i odkopnie piłkę, ktoś dołączy do zabawy, sąsiedzi patrzą na te dzieci, które grają. To jest fajne, że dzieci przejęły tę przestrzeń dookoła, a mieszkańcy respektują ich obecność.

PK/PL/IDI9

Podmioty kultury. Wyróżniające się podejścia

3.

Integracja przez kulturę

W działaniach o dużym potencjale integracyjnym najbardziej wybija się oferta tworzona przez badane przez nas teatry. Niezależnie od tego w jakiej grupie – mieszanej czy jednokulturowej – odbywają się zajęcia teatralne, dają one dzieciom przestrzeń i narzędzia do otwierania się, budowania tożsamości, wzmacniania pewności siebie, komunikacji czy asertywności. Są to cechy, które dla dzieci z doświadczeniem migracji w nowym środowisku są wyjątkowo przydatne i pozytywnie wpływają na proces integracji.

Pamiętam doskonale pierwsze spotkania projektu, kiedy dzieci się podzieliły na polskie i niepolskie, bo się nie rozumiały. Na początku zajęcia były prowadzone w trzech językach: po polsku, rosyjsku i ukraińsku. Gdzieś tak po trzecich zajęciach to przestało być potrzebne. Dzieci się wymieszały i już im nie przeszkadzało, że są z różnych krajów. To jest niesamowite, jak to działa.

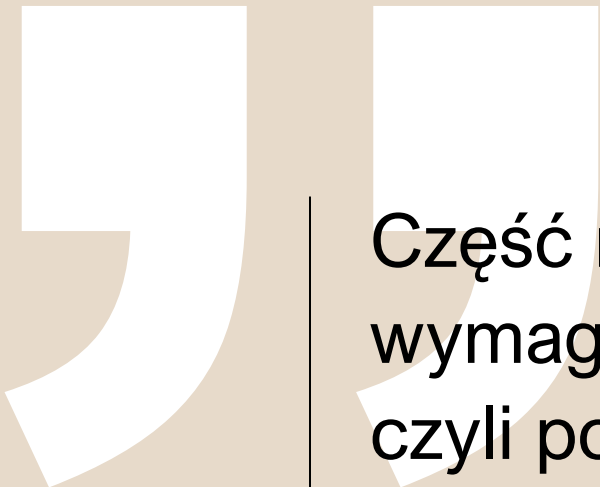
NA/PL/IDI1

Podmioty kultury. Wyróżniające się podejścia

4.

Rodzina na pierwszym planie

Zarówno w instytucjach polskich, jak i diasporalnych pojawia się wyzwanie związane z tym, jak przy okazji działań skierowanych do dzieci angażować w integrację rodziców. Dzieci często mają więcej okazji do nawiązywania nowych znajomości poprzez szkołę, zajęcia dodatkowe, świetlice itd. niż ich rodzice. Dlatego niektóre podmioty na pierwszy plan wysuwają rodzinność – z jednej strony jakościowy czas spędzany z dzieckiem we wspólnym działaniu, z drugiej szansa na wejście w nowe środowisko samych rodziców.

Część rodzin ukraińskich zostanie tutaj, a to będzie wymagało integracji do społeczeństwa większościowego, czyli polskiego. To jest ważne też dla samych rodziców, żeby mieli okazje spotkań, wymiany doświadczeń. Jak najbardziej bierzemy pod uwagę, żeby stwarzać tę możliwość i robimy to poprzez działania rodzinne.

PK/PL/IDI7

Podmioty kultury. Czy można wejść?

Nie wystarczy, aby miejsca kultury były otwarte. Nowe publiczności, nowi uczestnicy i nowe uczestniczki, nowi odbiorcy i nowe odbiorczynie potrzebują zaproszenia.

Rodzice wskazują potrzebę, aby polskie podmioty (szczególnie takie jak biblioteki czy domy kultury) komunikowały swoją otwartość dla niepolskich dzieci, np. o dostępności książek w różnych językach lub obecności obcojęzycznych instruktorów. Są też uważni na to, jak formułowane są zaproszenia na wydarzenia czy zajęcia.

Przy konkursach gry na instrumentach dla dzieci jest napisane: uczniowie polskich szkół muzycznych. Dla mnie oznacza to, że jest wyraźnie zaznaczone, dla kogo to jest. Dlatego nawet się tam nie zapuszczasz.

RO/UA/IDI5

Podmioty kultury. Zapraszająca oferta kulturalna

**Czynniki, które sprzyjają
tworzeniu oferty, która jest
dostępna kulturowo i
zapraszająca**

- ➔ **Sieciowanie się z podmiotami diasporalnymi**
– wchodzenie w cykliczne i jednorazowe
współprace, konsultacje, wsparcie w docieraniu
do grup z mniejszości kulturowych.
- ➔ **Wprowadzanie do zespołów osób z mniejszości
kulturowych** – większa łatwość w tworzeniu oferty
dostępnej kulturowo, bezpośredni kontakt ze
społecznością, łatwiejsza identyfikacja potrzeb.
- ➔ **Inkluzywna komunikacja** – może oznaczać
tłumaczenie części materiałów na stronie i mediach
społecznościowych (nawet tych wydarzeń, które są
po polsku), ale też niewykluczający język polski
– w komunikacji internetowej i na co dzień.

Podmioty kultury

Podczas lekcji muzealnych oni się czują bezpieczniej, bo wiedzą, że to jest symulacja, niby to jest prawdziwe, ale nie do końca. To bardzo też podnosi kompetencje pracowników. Przed każdą lekcją, jeżeli wiem, że będą musieli gdzieś pójść, znaleźć jakąś informację, zrobić zdjęcie, to przebiegam przez wystawę, na kasy, do księgarni i mówię: słuchajcie, przyjdzie grupa, która mówi tak średnio po polsku, nie mówcie do nich po angielsku, używajcie prostych zdań, podmiot, orzeczenie. Jak 50 razy na rok ktoś Ci coś takiego rano powie, to gdzieś Ci to w głowie zostaje. Nawet na tym poziomie to kształtuje muzeum: sposób komunikacji i cierpliwość dla tych osób, które słabo się komunikują.

PK/PL/IDI3

Podmioty kultury

”

Duży wpływ ma kultura poprzez działania, które czasami nie potrzebują znajomości języka, typu chodzenie na zajęcia ceramiczne, na zajęcia malarstwa, czy nawet śpiew. Pozwalają one szybciej się zintegrować. Dzieciom pozwala to znaleźć grupę osób z podobnymi zainteresowaniami i naprawdę super szybko, szczególnie tym młodszym dzieciom, złapać język.

PK/PL/IDI2

Środowiska edukacji i kultury

Polskie placówki edukacyjne nie są monokulturowymi środowiskami, choć jako takie bardzo często funkcjonują.

W wielu narracjach badanych osób polska szkoła pojawia się jako **przestrzeń, w której** dzieciom z Białorusi i Ukrainy **trudno jest się odnaleźć, poczuć bezpiecznie, rozwijać własną tożsamości i przynależność.**

Doświadczają dyskryminacji i niezrozumienia ze strony rówieśników. Podczas zajęć często muszą wykonywać dodatkowy wysiłek, aby aktywnie w nich uczestniczyć.

Niektórzy rodzice w obawie przed bullying’iem w polskich szkołach posyłają swoje dzieci do szkół diasporalnych.

Nauczycielki i nauczyciele odczuwają osamotnienie w tym, jak radzić sobie z wielokulturowymi klasami.

Środowiska edukacji i kultury. Sytuacja nauczycielek i nauczycieli

Sytuacja nauczycielek i nauczycieli w polskich szkołach

Nauczycielki i nauczyciele, którzy uczestniczyli w badaniu, zaznaczali, że czują się przeciążeni i osamotnieni, działają intuicyjnie i z własnej inicjatywy, brak im systemowego wsparcia w pracy z klasami wielokulturowym. Wyzwanie integracji i rozwiązywanie wszelkich napięć między różnymi grupami uczniów często pozostaje całkowicie na ich barkach.

Ważna i doceniana przez nauczycieli jest rola asystentów międzykulturowych, choć czują, że jest systemowo niedopracowana.

Kilka lat po wzroście liczby dzieci z doświadczeniem migracyjnym i uchodźczym z Białorusi i Ukrainy dla niektórych nauczycielek i nauczycieli wielokulturowe klasy stały się codziennością. Pojawiają się dylematy jak traktować dzieci migrantów na równi z polskimi, lecz zachowując wrażliwość na ich dodatkowe potrzeby.

Środowiska edukacji i kultury. Integracja w klasie

Czynniki, które utrudniają integrację w szkołach

- ➔ **Udział niektórych dzieci w dwóch systemach edukacji równocześnie** – polskim na miejscu i na przykład ukraińskim w formie zdalnej.
- ➔ **Brak kompetencji** nauczycieli **oraz zasobów** szkoły do pracy z wielokulturową grupą.
- ➔ **Niepewność przyszłości** i poczucie tymczasowości – utrudnia to budowanie relacji z obecnym miejscem zamieszkania i społeczeństwem przyjmującym.
- ➔ Rozdzielenie od dotychczasowej grupy towarzyskiej – **tęsknota** za tym, co znane i odrzucenie nowej sytuacji.
- ➔ **Niezrozumienie** przez polskich rówieśników i nauczycieli sytuacji dziecka z doświadczeniem migracji.
- ➔ **Postrzeganie dziecka przez pryzmat jego obcości** – wielokulturowość traktowana jako wskazywanie różnic, zamiast budowania kompetencji codziennej wielokulturowości.

Środowiska edukacji i kultury. Wycieczki szkolne

Wycieczki szkolne mają duży potencjał otwierania dzieci na kontakt z kulturą i oderwanie od codziennego szkolnego doświadczenia, na co zwracają uwagę niektórzy rodzice.

Równocześnie w narracjach osób badanych często pojawiała się niechęć dzieci z Białorusi i Ukrainy do uczestnictwa w wycieczkach szkolnych. Dzieci mówią o tym, że bywa nudno. Nauczycielki zauważają, że relacje między dziećmi i atmosfera, które są obecne w klasie, podczas wyjść nie znikają, a wręcz potrafią być bardziej dotkliwe. Jeśli młode osoby nie czują się bezpiecznie, dyskryminacja podąża za nimi, to doświadczenie kulturalne spada na trzeci plan.

„

Nie chcę powiedzieć, że to jakieś wobec imigrantów. Być może personel szkolny nie angażuje mojej córki w działania pozalekcyjne, bo ona nie chce jeździć z dziećmi na wycieczki. Ona nie chce nigdzie jeździć z klasą. Ważne jest dla mnie, aby miała miejsca, gdzie może spotykać się z dziećmi poza szkołą, ale nauczyciele do tego nie motywują. Ja też nie mogę jej do tego zmusić. Niestety.

RO/BY/ID12

Środowiska edukacji i kultury. Kiedy kultura wchodzi do szkoły

Na przykładzie działania szkolnego teatru w jednej z warszawskich szkół podstawowych, dostrzegamy duży potencjał wewnątrzszkolnych aktywności kulturalnych, włączających grupy mniejszościowe.

Działanie w obszarze zainteresowań, w stałej grupie, pomaga dzieciom nawiązywać trwalsze, oparte na wspólnych doświadczeniach relacje, co wspiera poczucie przynależności i budowanie pewności siebie w środowisku szkolnym.

„

Dzieci ukraińskie znacznie szybciej adaptują się przez zajęcia teatralne w naszej szkole. Jakoś łatwiej wchodzi w zespół, bo mają już kolegów nie tylko swoich, ale swoich kolegów Polaków i ze starszych klas, i z młodszych. Dzięki temu łatwiej odnajdują się na korytarzu szkolnym.

NA/PL/IDI1

Środowiska edukacji i kultury

”

Ostatnio jest tego bardzo dużo, często to się powtarza. Przed przyjściem tu pracowałam w polskiej szkole jako asystentka międzykulturowa. Obserwowałam ten bullying, że Ty jesteś z Ukrainy i tak dalej. Ze względu na to wciąż bardzo dużo rodziców chce, żeby dziecko przychodziło do szkoły między swoich. Uczyło się w swojej kulturze, było między dziećmi z Ukrainy.

PK/UA/IDI2

Środowiska edukacji i kultury

„

Ta szkoła jest taka..., można powiedzieć, że zmuszają, żeby tam przychodzić. Tu przychodzisz na własne życzenie, bo chcesz, chcesz malować, lepić z gliny. Tu jest taki sam człowiek, który lubi to samo, co ty.

PK/PL/IDI6

Okrągły Stół w WOK Labie 5 grudnia 2025

Intencją Okrągłego Stołu było zainicjowanie eksperckiej dyskusji wokół zarysowanych w badaniu wątków i pytań, oraz otwarcie publicznej, wielogłosowej dyskusji, która pomoże zidentyfikować dalsze etapy badania.

Przy Okrągłym Stole zasiady i zasiedli: ekspertki z Biura Kultury i Biura Edukacji m.st. Warszawy; przedstawiciele i przedstawicielki polskich, białoruskich i ukraińskich podmiotów kultury pracujących z dziećmi z doświadczeniem migracji; ekspertki z programu Przyjazna Szkoła oraz Polskiego Forum Migracyjnego. Rozmowę moderowała dr Aleksandra Winiarska z Ośrodka Badań nad Migracjami Uniwersytetu Warszawskiego.

Spotkanie toczyło się wokół głównych wątków badania, w trzech obszarach:

- ➔ **Perspektyw i potrzeb w ekosystemie podmiotów kultury.** Wokół zróżnicowanych form i motywacji pracy z dziećmi z doświadczeniem migracji, na przykładach praktyk warszawskich (polskich i diasporalnych) podmiotów kultury.
- ➔ **Perspektyw i głosów dzieci oraz ich rodzin.** Wokół dostępności i funkcji oferty kulturalnej dla ukraińskich i białoruskich dzieci w Warszawie.
- ➔ Spojrzenia na istniejącą i pożądaną **relację między środowiskiem szkolnym a kulturalnym**, w kontekście doświadczeń badanych osób. Jak wspierać synergię między tymi środowiskami?

Dyskutowane pytania:

- ➔ **Nie wystarczy być otwartym, trzeba być zapraszającym:** jakie są niewidzialne bariery wejścia oraz niesłyszalne potrzeby dzieci z doświadczeniem migracji i ich rodzin?
- ➔ **Czego potrzebują podmioty kultury**, żeby skutecznie rozwijać uczestnictwo młodych ludzi w wieloetnicznej Warszawie?
- ➔ **Gdzie mogą się spotkać ekosystemy edukacji i kultury** we wspieraniu wielokulturowego współmieszkania? Co i kto jest do tego potrzebne?

Okrągły Stół w WOK Labie 5 grudnia 2025

W trakcie spotkania wybrzmiało wiele perspektyw, a demokratyczna formuła Okrągłego Stołu zapraszała do dyskusji osoby aktywne w polu kultury (polskiej i diasporalnej), sektorze NGO i samorządzie, które wzięły udział w spotkaniu.

Spośród licznych głosów przytaczamy te, które mają szczególne znaczenie dla planowanej kontynuacji badania:

- ➔ **“Dziecko pozostaje dzieckiem”**, bez względu na swoją historię czy sytuację rodzinną. To kluczowa zasada dla wszystkich instytucji pracujących z młodymi migrantami – pozwolić im być dziećmi.
- ➔ **“Wszystkich uczniów trzeba traktować równo, ale uwzględniając, że niektóre grupy mają inne potrzeby, które trzeba zaspokoić”** – narodowość nie może być ani unieważniana, ani stygmatyzowana w programowaniu doświadczeń kulturalnych czy edukacyjnych.
- ➔ **“Bez rodziców ani rusz”** – uwarunkowania rodzinne oraz motywacje i postawy rodziców (także polskich) to ważne czynniki w rozumieniu potrzeb uczestnictwa dzieci w kulturze oraz ważny element do uwzględnienia w programowaniu oferty.

- ➔ **„Jakbyśmy bańkami mydlanymi przebijali beton”** – nowa rola, którą ma do odegrania teatr i inne podmioty kultury, wymaga otwartości i rozwoju kompetencji w zespołach oraz całych instytucjach.
- ➔ **„Tworzenie i zacieśnianie więzi pomiędzy dziećmi w przestrzeni kultury wspiera szkołę”** – która, jako trudniejsza do integracji przestrzeń, może korzystać z tego zasobu i go wzmacniać.
- ➔ **„Wspieranie szkoły wielokulturowej to nic innego jak wspieranie dobrej polskiej szkoły jako całości”** - podmiotowość, partycypacja i otwartość to fundamenty lepszej edukacji dla wszystkich dzieci.

Wnioski

Badanie uczestnictwa dzieci migranckich w kulturze ilustruje aspekt rzeczywistości raptownie tworzącego się wieloetnicznego społeczeństwa, jakim stała się Polska w ogóle, a Warszawa w szczególności.

Dostrzegamy, że ta „raptowna wieloetniczność” pozwala w szerszej perspektywie spojrzeć na kwestie, które są z nami od ponad dekady: brak wspólnych ram odniesień, rozwarstwienie, potrzeba kontrprzestrzeni, czyli przestrzeni bezpiecznych grup mniejszościowych. To duży potencjał do rozmowy o intersekcjonalności w Warszawie.

Badanie pozwoliło nakreślić wątki do dalszego pogłębienia:

- ➔ Identyfikujemy potrzebę zbadania uczestnictwa wszystkich dzieci i młodzieży w kulturze w Warszawie, żeby lepiej zrozumieć dystynkcje wywołane różnymi czynnikami (np. migracja vs pokolenie).
- ➔ Niepolskie obiegi kultury, w tym instytucjonalne oraz infrastrukturalne relacje pomiędzy polskim a niepolskim ekosystemem pozostają na naszym radarze.
- ➔ Chcemy przyjrzeć się zasobom i kompetencjom potrzebnym, żeby kształtować adekwatne strategie programowe w podmiotach kultury: powodując, że doraźna i reaktywna oferta ustąpi długofalowym strategiom programowym dla wszystkich mieszkanek i mieszkańców.

Ważne pytanie, które wyłania się w tle badania, dotyczy roli podmiotów kultury w przyszłości Warszawy, ich znaczenie oraz kierunki rozwoju i transformacji.

Przypisy

- 1 Elżbieta Świdrowska, Klaudia Stano, *Uczniowie-cudzoziemcy w polskich szkołach w roku szkolnym 2024/2025. Raport z analizy danych*, Centrum Edukacji Obywatelskiej, 2025
- 2 Mikołaj Lewicki, Mirosław Filiciak, *Wynalezienie poszerzonego pola kultury* [w:] „Kultura i Rozwój” nr 1 (2/2017)
- 3 Weronika Kloc-Nowak, *Drugie pokolenie czy pokolenie dwóch kultur?* [w:] „Repozytorium Warszawskiego Obserwatorium Kultury”, 2026, <https://wok.art.pl/dzialania/on-the-wok-radar/artykul-drugie-pokolenie-czy-pokolenie-dwoch-kultur-repozytorium-wok/>
- 4 Elżbieta M. Goździak, Marie Louise Seeberg, *Contested Childhoods: Growing in Migrancy* [w:] *Contested Childhoods: Growing in Migrancy. Migration, Governance, Identities*, red. Marie Louise Seeberg, Elżbieta M. Goździak, wyd. Springer Nature, Cham 2016
- 5 Roozbeh Shirazi, “Somewhere We Can Breathe”: Diasporic Counterspaces of Education as Sites of Epistemological Possibility [w:] “Comparative Education Review” nr 63 (4/2019)

Dzieci uczestniczą!

Eksploracyjne badanie
uczestnictwa dzieci
z doświadczeniem
migracji w kulturze
w Warszawie

PODSUMOWANIE
czerwiec – grudzień 2025

WVOK Warszawskie
Obserwatorium
Kultury

Małgorzata Bakalarz-Duverger
Łucja Krzyżanowska
Sara Majcher-Wojciechowska
Anzhela Popyk

projekt/skład: mariannawybieralska.pl
ilustracja z okładki: Zofia Wróblewska
fot. z okładki: Małgorzata Bakalarz-Duverger

wok.art.pl